

Hur kan modedeforskning och genusvetenskap förenas?
Marie Nordberg och Magnus Mörck ger ett svar och presenterar med några exempel från en etnografisk studie hur mode formar kroppar, makt och maskulinitet.

MASKULINITET OCH MODE SOM GENUSVETENSKAPLIG OCH ETNOGRAFISK UTMANING

MARIE NORDBERG & MAGNUS MÖRCK

En doft av herrparfym, schampo och hårvatten bäddar in lokalen. Revisorn Sverker hänger av sig rocken och kavajen och sätter sig tillrätta i den bekväma frisorstolen. Håret har växt ned över öronen och skjortkanten och krullar sig lite i nacken. Frisyren behöver därför fixas till. Vid sidan av honom sitter två andra män. De klipps med rakmaskin och sax och får samma frisyre: uppklippt nackhår med en markerad hårkant, framklippta öron och inkortat hjässa- och sidohår. Sverker betraktar nöjt resultatet i spegeln. Han rättar till den röd- och grårandiga slipsen som pryder den vita skjortan, tar på den mörkblå enkelknäppta kavajen och den mörka ytterrocken, betalar och försvinner ut i höstblåsten. Samtidigt, i en annan del av staden, i ett konferenscenter, kryper fotograferna ner på knä för att fånga några medelålders kostymklädda män, storägare i ett känt börsbolag. Alla bär de samma frisyre som Sverker, en likhet som ingen direkt förvånas över. Och just där börjar vår undersökning.

Svensk mansforskning har precis som övrig genusforskning varit nära allierad med den statliga jämställdhetspolitiken. Härigenom har forskningen främst kommit att riktas mot faderskap, män och våld och mot den könssegregerade arbetsmarknaden och vissa teorier, metoder och material har prioriterats. RW

Connell har exempelvis fått stort genomslag och är idag en vanlig referens när det forskas om män och om maskulinitet. På grund av denna inriktning har internationellt etablerade områden som forskning om män och mode och nyare konsumtionsforskning hittills i ringa utsträckning uppmärksammats och införlivats i den svenska mans- och maskulinitetsforskningens maktanalyser. Mode som forskningsfält har dessutom länge trivialiserats i vetenskapssamhället och här utgör den genusvetenskapliga forskningen inget undantag. I denna artikel vill vi därför, med utgångspunkt i ett nyligen avslutat forskningsprojekt, ”Den dekoretrade mannen”, lyfta fram och diskutera mode – och då mer specifikt herrkläder och herrfrisyrer – som ett viktigt och förbisettt genusvetenskapligt område.¹

Artikeln har ett dubbelt syfte. För det första vill vi ge ett bidrag till teoriutvecklingen inom genusforskningen genom att peka på de teoretiska, metodologiska och analytiska vinster som ett närmande mellan kritisk mans- och genusforskning, den nyare och queerinspirerade maskulinitetsforskningen, modeforskning, nyare konsumtionsforskning och visuell kulturanalys kan ge. För det andra vill vi med utgångspunkt i en poststrukturalistisk förståelse av kropp och mode presentera en metod för att fånga, beskriva och analysera *det* normaliserade, visuella, estetiserade och performativa *görandet* av maskulinitet och av kategorin ”man”. Dagens situationellt och performativt inriktade analyser av hur könskategorier iscensätts behöver, menar vi, kompletteras med kunskap om diskursflöden och modesystemet (the fashion system), d v s *det nätverk av aktörer och noder i form av design, marknad och media* som möjliggör och uppbär maskulinitets- och femininitetsgörandet.²

Vi inleder med att reda ut relationen mellan mansforskning och maskulinitetsforskning och tar sedan upp den märkliga tystnad som vi – trots ett ökat medialt intresse för män och deras bruk av kläder och skönhetsprodukter – funnit runt en stor mängd mäns kläd- och frisyrval. Därefter problematiserar vi den negativa syn på mode som vi menar grundlagts av och ärvt från de tidiga feministiska rörelserna och pekar på de analytiska vinster som ett närmande mellan modeforskning och genusforskning kan ge. Speciellt uppmärksammar vi vad den kritiska mansforskningen och den nyare och mer queerinspirerade maskulinitetsforskningen kan bidra med. Avslutningsvis presenterar vi vår metod, ger några empiriska exempel och sammanfattar resonemanget.

Kritisk mansforskning och maskulinitetsforskning

Den kritiska mansforskningen som studerar manlighetsideal, mäns praktiker och dominansförhållanden mellan män och mellan manlighetsideal, har under de senaste åren kommit att inrymmas under beteckningen ”maskulinitetsforskning”. Vi har dock valt att använda oss av båda beteckningarna för att markera en viktig distinktion. Medan den kritiska mansforskningen kan sägas ha män och

mäns handlingar som huvudsakligt forskningsobjekt, utgår den nyare maskulinitetsforskningen – den inriktning som vi hänför oss till – från en problematisering av könsdikotomin och en mer könsöverskridande analys. Den fokuserar på maskulinitet som flerfaldiga ideal, handlingar, diskurser och positioner, där såväl maskulinitetsskapanden i film, bilder, texter och organisationer som män och kvinnors praktiserande av maskulinitet uppmärksammas. Denna perspektivförskjutning, från män som huvudsakligt forskningsobjekt till maskulinitet, har gjort det möjligt att överskrida den heteronormativa mansforskningens givna fokus på män och deras praktiker.³

Eftersom vi främst vill sätta fokus på skapandet av kategorin ”man” och diskutera mäns modepraktiker, men också vill problematisera hur vissa män och praktiker skiljs ut och görs maskulina, medan andra betecknas som och görs feminina, ser vi båda dessa forskningsinriktningar som viktiga. Om det manliga övertaget i samhället och normaliseringen av den manliga, vita, västerländska, heterosexuellt positionerade, funktionsdugliga och vältränade unga och medelålders kroppen mer radikalt ska kunna utmanas, är det viktigt att – förutom att undersöka män och deras handlingar – också mer ingående undersöka maskulinitetsskapandet och görandet av könsdikotomin. Likaså är det viktigt att synliggöra de ting, kläder, frisyrer, tekniker och framträdanden (*performances*) varigenom dessa manliga kroppar skapas, normaliseras, görs maskulina och sammanlänkas med maktpositioner. Performance menar vi är ett träffande begrepp

för dessa diskursiva konstruktioner som framträder genom kroppen, vi skriver också ibland om iscensättningar. Här bryter vi förstås med den förståelse som etablerades när performativitet och performance i en bestämd betydelse sattes som motsatser av Judith Butler. Men performance används idag på många olika sätt, inte nödvändigtvis i betydelsen av en iscensättning skapad av ett subjekt. Performativitet och performance betecknar för oss olika nivåer inom en gemensam poststrukturalistisk förståelse. Performance för vi till den beskrivande nivån, alltid kroppslig, alltid synlig.⁴

Performativitet handlar om effekter, de betydelse som sätter sig.

Bland alla varierande former av manlighet i tid och rum finns åtminstone ett gemensamt: de är inte givna, utan är resultat av praktiker. Manlighet måste kläs, friseras, putsas och ordnas för att framträda. En rad praktiker som berör den klädda och friserade manskroppen skymms dock av andra mer utmanande företeelser och förblir därför, genom sin förmenta vanlighet, relativt oartikulerade. Forskare förfors precis som andra lätt av det extraordinära, det som lockar till sig blicken. Det är därför främst muskelbyggande, tatueringar, cyborgar, subgrupper, ungdomsmoden och yngre urbana modemedvetna män som hittills har lyfts fram i forskning om manlig estetisering.⁵ Den mer alldagliga manskroppen – det vill säga normen – i fritidskläder eller i skjorta, slips och kostym från de stora kedjorna eller exklusiva herrbutiker, krönt av en konventionell herrfrisyr och ofta med en begynnande flint, är i motsvarande grad osynliggjord. Trots att den är vanlig och välkänd – vi

möter den dagligen både på gatan och i reportage från bolagsstämmor och politiska toppmöten – har forskare inte lika ingående reflekterat över de tekniker och aktörer som format denna normerade kropp och får den att framstå som manlig. Denna dubbla rörelse av både synliggöranden och osynliggöranden av manliga kroppar är ett intressant och fruktbart fält för genusforskning.⁶

Den problematiska estetiken och njutningen

Innan vi går vidare vill vi problematisera det ambivalenta förhållande till flärd, estetik, mode, konsumtion och njutning av varor som vi funnit såväl inom genusforskning som i annan kritisk forskning. Mode handlar mycket om visuell och taktill njutning och lockelse. Inom kritisk teori har dock modet länge förståtts enbart som ett uttryck för kapitalismens varuform. I andra vågens feminism har modet på samma sätt gjorts till ett problem och främst betraktats som ett uttryck för en patriarkal och förtryckande genusordning. Härigenom har kvinnors intresse för skönhetsprodukter, frisyrier, kläder och smycken huvudsakligen kommit att beskrivas som objektivering och förståtts enbart som en eftergift för den manliga blicken. Synsättet framträder exempelvis hos Mary Wollstonecraft, Simone de Beauvoir och 70-talsfeministen Germaine Greer, som alla beskriver kvinnors intresse för skönhet och estetik i näst intill förlöjligande termer.⁷ Såväl på 1700-talet som på 1930-talet och 1970-talet framstod det som nödvändigt att skilja den kvinnliga emancipationen från en starkt feminint

kodad position och istället närma sig manligt kodade egenskaper och intressen. Det kraftiga avståndstagandet från mode och ”den problematiska, utseendeinriktade och underordnade femininiteten” inom de feministiska rörelserna ter sig med en viss historisk distans tämligen massiv. Men kritiken rymde också, paradoxalt nog, samtidigt en hög värdering av modets betydelse. Det var ju genom högklackade skor, frivola frisyrier, smink och nagellack som kvinnan blev underställd mannen, vilket poängteras såväl på 1700-talet av Wollstonecraft, på 1930-talet av de Beauvoir och på 1970-talet av Greer och Ulrike Prokop.⁸

Även om begreppet *performance* inte användes vid 1900-talets början, framställdes kläder och frisyrier tidigt av feminister som en rituell och materialiserad iscensättning av kvinnlighet. Redan på 1920-talet, långt innan könsrollsteori och Erving Goffmans elaborerade dramaturgiska analyser, beskrev exempelvis Joan Rivière kvinnlighet som en maskerad.⁹

Medan starkt feminint kodade kläder, frisyrier och gester beskrevs som ytliga och konstgjorda och ansågs vara ett tecken på underordning och en problematisk eftergift till män, kopplades andra plagg, frisyrier och gester samman med autenticitet, protest och politisk medvetenhet. Trots att kvinnliga gemenskaper och andra kvinnliga kompetenser uppvärderades och blev viktiga feministiska forskningsämnen under 1970-talet, lämnades kvinnors kunskaper och positiva upplevelser av mode, kläder, kosmetika och estetik genom denna negativa förståelse därhän. Modet och mäns och kvinnors lustfyllda

njutning av konsumtionsvaror ansågs hota både det feministiska och det marxistiska emancipationsprojektet och framstod inte som ett område för seriös forskning. Förhållningssättet kan förstås både som intellektuell puritanism – militant engagerade rörelser är inte intresserade av passiva njutningar – och som en anpassning till en manlig norm inom det område där kvinnan kunde misstänkas göra sig tillgänglig för mannen. Här måste sättas stopp för den ”världsfrånvända” njutningen och grasserandet i kroppslig estetik. Allvaret, seriositeten och det feministiska projektet myntades som en viktig motpol till en femininitet som intresserade sig för mode, skönhetsprodukter och njutning av konsumtionsvaror. Med förenade krafter skulle upplysta kvinnor driva ut det frivola i kläder och frisyrier. Utifrån den marxistiska tanken om ”falskt medvetande” framställde exempelvis den tyska feministen Ulrike Prokop kvinnors intresse för heminredning och vackra kläder som en kompensatorisk handling och en imaginär flykt påkallad av kvinnors underordnade ställning i samhället.¹⁰

Ett kvinnligt – och senare även manligt – intresse för mode, kläder och skönhetsprodukter har inom feminismerna och annan kritisk forskning genom denna polarisering kommit att ses som något negativt och knutits till en patriarkal ordning.¹¹ Diskursen genljuder även hos RW Connell där *betonad femininitet (emphasized femininity)* beskrivs som en underordnad och komplementärt upprättad femininitet som motsvarar patriarkatets förväntningar.¹² Idag ter det sig nästan onödigt att påpeka att denna tolkning och teoretiska

modell utgår från en heteronormativ förståelse, där kvinnor endast antas smycka sig för en manlig blick.¹³

Motrörelser och uppvärderandet av ”den problematiska femininiteten”

Det ”antimode” som var vanligt i feministiska kretsar under 1970-talet kan i sig ses som en modetrend – om än dolt genom att framställas som ett seriöst och politiskt förankrat avståndstagande från flärd och mode. Unisex var en trend bland flera kända franska modeskapare på 1960-talet och i Sverige tog den nya vänsterns kläddesigners Mahjong också upp temat i kvinnainspirerade kläder i mjuka material och annorlunda mönster och färger som bröt mot det traditionella och dikotoma herr- och dammodet. Men huvudtrenden var ändå att misstänkliggöra modet. Genom att vissa frisyrier och sätt att klä sig setts och ses som mer seriösa och autentiska än andra och gjorts – och fortfarande görs – till modets antites, vidmakthålls en föreställning om att enbart vissa kläder och frisyrier är mode. Denna förståelse skapar också en manlighets- och en kvinnlighetshierarki, där vissa individer och vissa frisyrier, kläder, material, snitt, färger och kombinationer ges mindre status genom att knytas till en oupplyst och problematisk kvinnlighet eller manlighet.¹⁴

Den uttalade och långvariga puritanismen inom genusvetenskapen har skapat förutsättningar för en extrem rörelse åt andra hållet, där den flärdfulla femininiteten har uppvärderats, även om författarna i detta forum inte är så många. Camille Paglia och hennes framhållande av Madonna som kvinnoideal är ett exempel på

denna motrörelse, liksom Nancy Etcoffs socialdarwinistiska bok *Survival of the Prettiest*.¹⁵

Det massiva avståndstagandet från flärd hos andra vågens feminism har också till viss del kommit att problematiseras av senare generationers genusforskare som mer förutsättningslöst har undersökt mode som ett område för modernitet och för kvinnlig kreativitet. Exempel på denna nyorientering är Elisabeth Wilson, Angela McRobbie, Hillevi Ganetz och Nina Björk.¹⁶ Modet har alltså i viss mån kommit att uppvärderas under de senaste åren. Teoretiskt blev detta möjligt genom att den manliga blickens monopol och den heteronormativa förståelsen av vissa feminina positioner i tidigare forskning ifrågasattes. Var det verkligen så att kvinnors enda intresse för kläder låg i att tilldra sig den manliga blicken? En nyckelroll i denna förändring har McRobbies forskning om tonårsflickor spelat, där modet framställs som ett viktigt kvinnligt intresse. McRobbie beskriver exempelvis de gemensamma shoppinggrundorna och klädprovningarna i grupp som viktiga gemensamhetsskapande aktiviteter.¹⁷

Herrmodet – den manliga maskera- den och estetiken som forsknings- område

Maskulinitet har inte på samma sätt som femininitet beskrivits som en maskerad. Det manliga maskulinitets- och likhetskapandet i kläder och frisyrer har ännu i ringa grad fångat de samhällsvetenskapligt inriktade mansforskarnas intresse, vilket även sociologen Tim Edwards nyligen påpekat.¹⁸ Detta trots att maskulinitet av

RW Connell och andra kritiska mansforskare länge har framställts som kollektivt uppburna och i samhället institutionaliserade och upprepade handlingsmönster (*configurations of practices*) som legitimerar och säkerställer manliga privilegier och den manliga elitens maktpositioner. Bland de kulturanalytiskt inspirerade forskare som inriktat sig på konsumtion och representationer av maskulinitet, kan ett ökat intresse för herrkläder skönjas från 1990-talet och framåt. Frank Mort, Sean Nixon, Tim Edwards och Christopher Breward har var för sig undersökt saluförandet, konsumtionen och spridningen av herrkläder. Genom att analysera hur manliga kroppar och herrkläder presenteras visuellt och beskrivs i klädkataloger och herrtidningar har de kunnat visa på intressanta förändringar i det engelska och amerikanska herrmodet.¹⁹ I denna forskning finns en positiv syn på den klädda och friserade manskroppen och ett intresse för att synliggöra det nätverk av aktörer, tekniker, produkter och spridningsvägar som skapar och förändrar herrmodet. Men även om modets förändringar ingående undersöks och till viss del kritiskt analyseras i dessa verk, saknas ändå en mer elaborerad maktanalys av hur kläder och frisyrer används och gör skillnader i skilda sociala och geografiska sammanhang.

Gay Studies har genom att göra manlig estetisering till ett möjligt vetenskapligt ämne haft stor betydelse för det nu internationellt växande genusvetenskapliga intresset för herrmodet. Även jämställdhetsdiskursen kan ses som en viktig drivkraft för denna nyorientering genom att den problematiserar särartsmodellen och

pekar på vikten av att studera båda könen. Precis som marknaden med hjälp av jämställdhetsretorik uppmanar män att bli njutande och varubegärande konsumenter av kläder och kosmetika, finns idag ett växande intresse hos genusforskare för att undersöka områden där skillnaderna mellan män och kvinnor verkar ha blivit mindre.²⁰

Att könsskillnader tonas ned och att könen närmar sig varandra behöver emellertid inte, vilket vi vill understryka, betyda att könsordningen förskjutits mer radikalt. Med vetskap om detta finns fortfarande – och kanske med fog – en viss misstänksamhet inom genusvetenskapen mot modet och den varunjutande människan. Men denna inställning begränsar också genusforskarens blick. Inledningsvis behöver därför den heteronormativa blick som ofta riktas mot modet och mot manliga och kvinnliga iscensättningar problematiseras och queeras.²¹ Mer uppmärksamhet måste riktas mot modesystemets aktörer, företag och medier som skapar, sprider och könskodar kläder och frisyrier som ”maskulina” och som ”feminina” och därigenom underbygger könsdikotomin (men också genom förskjutningar av etablerade könskodningar kan bidra till subversion). Genom sin föränderlighet och ständiga omvandling av tidigare kombinationer ifrågasätter modet ofta en tänkt överensstämmelse mellan insida och utsida. Plagg, färger och frisyrier kombineras ständigt på nya sätt, ges nya betydelser och saluförs i nya sammanhang.

Modeforskningens bidrag till genusforskning och forskning om män och maskulinitet

Mansforskningen och den nyare och queerinspirerade maskulinitetsforskningen har en del att vinna, såväl teoretiskt som metodologiskt, på att intressera sig för mode och då särskilt det mer alldagliga herrmodet. Modelejonen, just nu benämnda ”metrosexuella” eller ”übersexuella” är redan väl synliga.²² Men det är inte dessa medialt omhuldade manliga estetiseringar som vi sett det som viktigast att studera. Snarare är det så att Modelejonet och Dandyn, som genom historien återkommer i olika skepnader, på ett problematiskt sätt kommit att ta över berättelsen om herrmodet. Eftersom dandies i olika varianter genomgående kommit från England eller USA, hör denna diskussionspunkt också ihop med vår kritik av den angloamerikanska forskningens primat och RW Connells tanke om en hegemonisk och globalt spridd angloamerikansk manlighetsnorm.²³

Enligt vår mening har Connells maskulinitetsmodell tre brister. För det första avhänder han sig möjligheten att förstå nya och förändrade mansideal och manliga praktiker genom att reducera dem till enkla anpassningar av patriarkatet i syfte att säkerställa mäns maktpositioner och överordnade ställning i samhället. Vare sig ambivalenser eller mer radikala omvandlingar uppmärksammas därmed.²⁴ För det andra reducerar han genom sitt angloamerikanska perspektiv

betydelsen av diskurs- och varuflöden från de länder som getts en mer perifer plats på den angloamerikanska mansforskningskartan.²⁵ För det tredje förbiser han genom en förenklad läsning av Gramscis hegemonimodell och en indelning av maskulinitetsideal och praktiker i tre olika och särskiljande nivåer – lokal, regional och global – att flerfaldiga hegemoniska och konkurrerande maskulinitetsdiskurser praktiserats även på den nivå som han betecknar ”den globala”.²⁶

Den förste dandyn var naturligtvis en britt, Beau Brummell. Han var den diskret välklädde som sen blev modell för mer än ett sekel av brittisk dominans inom det västerländska herrmodet. Det var en imperialistisk konstruktion med faktiska effekter, beundrad och härmad, men som också, genom att ständigt lyftas fram och diskuteras, har bidragit till att dölja andra nationellt och regionalt baserade modepraktiker bland män. Detta osynliggörande ser vi som både teoretiskt och metodologiskt intressant för genusforskningen.

Modieforskningens teorier och begrepp är av stort värde, då de hjälper genusforskare att upptäcka och sätta ord på sätt att klä, frisera och forma kroppar och skapa manliga och kvinnliga utseenden som med tiden blivit så normaliserade att de idag betraktas som mer eller mindre givna. Historiska kunskaper om modets skiftningar ökar möjligheten för genusforskare att distansera sig från de mönster av upprepningar som ligger djupt nedsjunkna i dagens självklarheter. Det blir möjligt att skapa en genealogi över det uttryckslösa och att beskriva den historiska framväxten av det som framstår som normalt och givet. Därmed blir det också möjligt att bryta tystnaden runt den manliga klädedräkten.

Det finns flera tystnader kring genus. En tystnad kan hänföras till den hegemoniska diskursen om att det är kvinnan som bär modet och att mannen därför inte har något.²⁷ Manlighet konstitueras i denna diskurs som mer autentisk än kvinnlighet genom ett avståndstagande från ”en förvillande yta” som hänförs till kvinnan. Att mäns mode precis som kvinnors växlat och förändrats och att flera samtidiga manliga utseendeideal finns, visar den modieforskning som inriktats på variationer och likheter mellan män i samma och i skilda sociala skikt.²⁸

Att ställa frågor om variationer i mäns klädsel och frisyrer och undersöka de visuella iscensättningar som skapar och upprätthåller vissa maskulinitetsdefinitioner är viktigt, om könshierarkin, könskomplementariteten och den smala och stereotypa manlighetsdefinitionen som råder idag skall kunna utmanas. Christopher Brewards *The Hidden Consumer* är här ett viktigt verk som försöker motbevisa att män har varit ointresserade av mode genom att rekonstruera hur marknaden såg ut för kläder i England under 1800-talet och hur reklam och skyltning utvecklades. Här kan man indirekt se hur ett modeintresserat manligt subjekt anropas i lokaler som smyckats och belysts för att skapa lust att konsumera kläder och skor. Breward menar att mäns modeintresse tonats ned inom modieforskningen. Då studier av 1800-talets köpmiljöer inleddes igång var det inom ramen

för en kvinnlig berättelse om hur kvinnor fick ett första område i offentligheten att röra sig i.²⁹ Breward ger här nya fakta och en ny tolkning.

En annan tystnad gäller mäns inbördes rangordning efter olika tillskrivna estetiska kriterier: som när homosexuella män åter-skapas som mer feminina än andra män genom att tillskrivas ett större modeintresse. Två TV-produktioner kan illustrera detta: den amerikanska *styling*- och *make-over*-serien *Fab 5* och den nordiska samproduktionen *Gay Army*. Den sistnämnda handlar om bögar som gör militärtjänst. Män kategoriserades här antingen som homo- eller heterosexuella och hänfördes till två skilda manliga positioner med diametralt skilda intressen och konsumtionsmönster.³⁰ När variationer och det föränderliga lyfts fram och polariteten mellan könen och skillnaderna mellan homo- och heterosexuella män krackelerar, bryts en del av förtrollningen kring herrmodet; dess skenbara oföränderlighet rubbas.

Modedeforskningen kan vara till hjälp att skärpa genusforskarens kritiska blick och bidra med viktig information om hur kroppar och identiteter produceras, formas, regleras, begränsas och förändras genom kläder och frisyrer.³¹ Vilken klädsel, vilka färger, snitt och material, frisyrer och skönhetsbehandlingar har normaliserats och gjorts tillgängliga för individer kategoriserade som män och som kvinnor vid olika historiska tidpunkter, i olika situationer, på olika platser och i skilda sociala positioner? Och vilka har gjorts otänkbara? Hur har kläder och frisyrer både historiskt och i nutid använts för gränsdragningar såväl inom som mellan könen och hur har

herrmodet och dammodet varit delaktigt i att skapa de inkluderingar och exkluderingsringar som länkar ihop män, manlighet och makt? Hur har modet vid olika tidpunkter dels understött och dels utmanat sociala ordningar? Och vilken betydelse har egentligen kläder och frisyrer i skapandet av den manliga homosocialiteten?

Modedeforskningen har mycket att säga genusforskare om hur manlighet och kvinnlighet skapas, iscensätts och avgränsas både historiskt och i nutid och om hur utseendeideal sprids, tas upp och föränd-

Hur har modet vid olika tidpunkter dels understött och dels utmanat sociala ordningar? Och vilken betydelse har egentligen kläder och frisyrer i skapandet av den manliga homosocialiteten?

ras geografiskt och hur vissa kroppar och iscensättningar därmed normaliserar.³² Skärningen och materialet i kläder, klipp-tekniker, kemikalier och andra produkter skapar illusioner, döljer, framhäver, formar och möjliggör vissa kroppsrörelser och förhindrar andra. För att öppna fältet krävs en baskunskap om plaggens färg och snitt och om produktionskedjor. Beträffande frisyrer och skäggmodet krävs kunskaper om klipp- och rakningstekniker, redskap, produkter och behandlingsmetoder. Kunskap krävs också om hur modet skiftat i

olika epoker och sociala skikt och hur vissa kläder och frisyrer kommit att knytas till vissa befattningar och positioner.

Hur kan mans-, maskulinitets- och genusforskningen bidra till utveckling av modedeforskningen?

Forskningen om modet och dess växlingar har på senare år fått högre kvalitet genom att genusperspektivet utvecklats. I brist på mans- och maskulinitetsforskningsteorier har dock forskning om modet och dess variationer – med några få undantag – främst kommit att inriktas på kvinnor och deras klädsel. Om kvinnor läggs till i andra historiskt inriktade ämnen, är förhållandet det omvända i modedeforskningen. I många centrala verk nämns endast det manliga modet i förbigående eller presenteras i ett separat kapitel.³³

Mans-, maskulinitets- och genusforskningens bidrag till modedeforskningen handlar om såväl empiriska studier som teorier och analysmodeller. Istället för att se män och kvinnor som två givna kategorier, vilket är en vanlig utgångspunkt i modedeforskning, kan genusforskningen och den nya maskulinitetsforskningen uppmärksamma modedeforskningen på hur könskategorier, maskulinitetshierarkier och det som vi betecknar som manlighet och kvinnlighet skapas genom elaborerade iscensättningar, där kläder och frisyrer utgör viktiga delar. Som historikern David Tjeder påpekat, är mansforskning politiskt viktig genom att den analyserar och dekonstruerar normen och hur denna upprätthålls.³⁴ Detta gör analyser av hur mans- och kvinnokläder och herr- och damfrisyrer skapas och används i olika sam-

manhang viktiga. Inom genusforskningen finns teorier och forskning som pekar på det relationella i könsskapandet och inom den kritiska mansforskningen finns teorier och forskning som tar upp såväl geografiska, historiska och situationella variationer som likheter i mäns praktiker.³⁵ Genom att uppmärksamma de flerfaldiga identifikationerna som män och kvinnor dagligen praktiserar och undersöka de ambivalenser och nya sammanlänkningsformer som uppstår då olika identifikationer möts, kan moddeväxlingar göras begripliga på nya sätt. Sätt att klä sig och frisera hår och skägg och de variationer som uppstår kan förstås på nya och mer komplexa sätt om de länkas till genusteori. De kan förstås som delar av ett ständigt pågående och föränderligt könsgörande och relateras till nya könsrelationer och nya framväxande och konkurrerande manlighets- och kvinnlighetsdefinitioner.³⁶

Den kritiska mansforskningen är viktig i detta sammanhang då denna mer specifikt fokuserar på det manliga maskulinitetsskapandet och visar på hur genusordningarnas normer och gränsdragningar, förutom att skapa en asymmetrisk åtskillnad mellan könskategorier, också upprättar hierarkier mellan individer kategoriserade som män. Vissa män, manliga kroppar och estetiska iscensättningar normaliseras, medan andra underordnas och marginaliseras.³⁷ För att platsa i maktens korridorer gäller det, precis som i tonårgänget, att ha den rätta frisyrerna, att klä sig rätt och att framhäva kroppen, röra sig, gestikulera och iscensätta kategorin ”man” på ”rätt sätt”.³⁸

Det är inte så att maktperspektiv sak-

nats inom modeforskningen, tvärtom har de ofta varit framträdande. Men maktförståelsen har en tendens att bli statisk, som när Thorstein Veblen gör männens makt till en orubblig förutsättning.³⁹ Hos Pierre Bourdieu tas mäns makt på samma sätt för given, vilket avtrubbar blicken för de konflikter, omförhandlingar och den subversion som pågår.⁴⁰ I sina mer principiella formuleringar trycker också Connell på denna komplexa dynamik, men i praktiken tenderar han att reducera den subversiva kraften. Därmed reproducerar också han den redan välkända bilden av ett statiskt manligt överläge, där mäns praktiker förstås endast som ett uttryck för och en upprepning av en underliggande, redan existerande och oföränderlig könshierarki, som den mer oreflekterade modeforskningen förvisso redan fastnat i.⁴¹ Modeforskningen skulle alltså kunna berikas av genusforskningen, mansforskningen och den nyare maskulinitetsforskningen enligt de linjer som vi ovan framhållit. Tillsammans med feministisk genus- och queerforskning kan mans- och maskulinitetsforskningen uppmärksamma modeforskningen på hur heteronormativitet materialiseras, begränsas och normerar, men också skapar motdiskurser som materialiseras i nya kombinationer av material, färger och snitt. Dessa forskningsriktningar kan tillsammans erbjuda ledtrådar till varför kläder och frisyrier förkastas, ges olika status och omkodas och rikta modeforskningens intresse mot hur kläder och frisyrier används när olika sexualitets-, manlighets- och kvinnlighetspositioner skapas, iscensätts, omvandlas och ställs emot varandra.

Modet urskiljer, rangordnar och skapar begär

Den spridda uppfattningen om att män inte är så modeintresserade och att herrmode är tråkigt har skapat ett ointresse för manlig estetik som vi menar är långt ifrån politiskt oskyldigt. Genom att okritiskt anamma denna diskurs har både mode- och genusforskare bidragit till att reproducera normativ maskulinitet som osynlig och självklar. Herrmodet är viktigt eftersom det visualiserar kategorin man och både används för att skilja ut oönskade avvikare och för att gränsa in kretsen av ”medbröder” och rangordna dem efter makt, kompetens och utstrålning. Kläder, frisyrier, utseenden och gester samspejar på ett intrikat sätt med hierarkierna, men kan också utmana dem.

Michael Kimmel, R.W. Connell, Michael Roper, Gerd Lindgren har liksom Eve Kosofsky Sedgwick, beskrivit hur män ofta attraheras av och föredrar samvaro med andra män.⁴² Som Henning Bech påpekat, handlar manlighetsskapandet om attraktion och begär efter likhet, vilket gör att män ständigt iakttar och försöker efterlikna varandra.⁴³ Men denna attraktion, där manlighet görs till något åtråvärt, bygger på upprepade gränsdragningar och exkluderingar. Tyger, färger, snitt, frisyrier och klädkombinationer kan, precis som inövade tal och gester, förstås som viktiga element i detta homosociala likhetsskapande som normaliserar

och säkrar vissa mäns privilegierade ställning. Som Philomena Essed påpekat är likhet i klädsel, utseende och intressen en del av den transnationella intressegemenskap och de exkluderande gränsdragningar varigenom positionen vit, västerländsk, heterosexuell man skapas och normaliseras och maktelitens övertag reproduceras.⁴⁴ Iscensättningar av makt och maskulinitet bland kostymklädda affärsmän rymmer en njutning och attraktion på liknande vis som maskulinitetsgraderingar av klädpersedlar bland de läderbögar som etnologen Ingeborg Svensson intervjuat.⁴⁵ Queerforskningen uppmärksammar oss på att samhällets mest normaliserade och uttryckslösa kläder – polisuniformen, sjuksköterskeuniformen, prästkappan, nunnedräkten och servitrisens kläder – samtidigt återanvänds som sexuella fetischer.⁴⁶ Säger inte denna lustfyllda lek något om den potentiella

Frisörteknikern bär svarta jeans och en vit åtsmitande t-shirt som framhäver den vältränade kroppen. På höften vilar ett svart läderhölster med sax, kam och hårklämmor.

laddningen i kopplingen mellan makt och kläder, både inom herr- och dammode?

Vi kommer nu att beskriva den metodologi som vi använt för att undersöka hur kläder accessoarer, frisyrier och gester används i det manliga maktspelet. När dräkthistorikern Lou Taylor (2002) visar hur en mängd material kan användas för att belysa modet – bevarade plagg, bilder,

film, skönlitterära skildringar – saknas dock observationer, en etnografisk teknik för att följa klädda och smyckade kroppar i sammanhang där diskurser iscensätts och bestrids, det vill säga den metod som vi själva har valt.

Att skriva kroppar i rörelse

Tillsammans med företagsekonomen Maria Tullberg, den tredje forskaren i projektet, har vi genom att sammanföra etnografisk observationsteknik med intervjuer och bild- och textanalyser ur ett brett intermedialt och transnationellt sammanhang skapat en metod. Den kan beskrivas som kortare etnografiska nedslag i några skilda och strategiskt utvalda, men ändå sammanlänkade miljöer, där vi genom observationer, som dokumenterats med digitalkamera, videokamera och anteckningar, tillfälligt fixerat kroppar i rörelse och fångat det pågående maskulinitetsskapandet.⁴⁷

De miljöer som vi observerat är bolagsstämmor i Sverige, Italien och Grekland samt frisersalonger med manliga kunder i Sverige, Estland, Lettland och Turkiet: länder som alla utgör en periferi i Connells angloamerikanska perspektiv. Dessutom har vi i dessa länder besökt herrklädesbutiker, dokumenterat mäns klädsel och frisyrier på offentliga platser samt beskrivit individers klädsel och frisyrier i tv-program och analyserat bilder på män och kvinnor i dagstidningar och i frisyri- och herrmodemagasin. I Sverige har vi också observerat frisyrvisioner,

frisörkurser och frisörmässor samt analyserat några av tv:s *styling*- och *make-over* program inriktade på män. Genom att sammanföra och jämföra detta material och analytiskt förena fyra forskningsfält – kritisk och queerinspirerad mans- och maskulinitetsforskning, nyare mode- och konsumtionsforskning, ritualforskning och visuella kulturstudier – har vi dels kunnat undersöka likheter och variationer i hur herrkläder, herrfrisyrer och kategorin ”man” skapas och dels kunnat följa hur klädesplagg, frisyrer, gester, accessoarer, produkter och tekniker används, sprids, normaliseras och förändras. Framförallt har metoden och analysredskapen gjort det möjligt att överskrida den idag vanliga inriktningen i interaktionistiska performativitetsstudier på individer och maskulinitets- och femininitetsskapandet i avgränsade grupper.⁴⁸ Visuella kulturstudier och poststrukturalistisk feminism har uppmärksammat oss på att bilden/aktören/performance och betraktaren inte kan skiljas åt. Performativa performance innehåller och möjliggör dock alltid flerfaldiga blickar, bygger på en mängd val och bortval och skapas av en mängd samverkande aktörer.⁴⁹ Genom att vidga analysen och följa herrmoden och dess spridningsvägar har vi kunnat beskriva både de mer situationella och avgränsade interaktionerna och det maskulinitetsskapande som äger rum i nätverk av aktörer, ting, tekniker och tidigare ”maskulinitetsgöranden”, som genom att sammanstråla i en viss situation underbygger och möjliggör – och ibland också underminerar – de upprepade och ritualiserade iscensättningar som normaliserar och säkerställer kopp-

lingen män, maskulinitet och makt.

Vi menar att en manlig kropp endast framträder och finns i de upprepade beteckningar, handlingar och kedjor av performance som skapar, formar, benämner och frammanar denna kropp som manlig. Två observationer, hämtade från en herrfriseringkurs och en bolagsstämma får exemplifiera vår etnografiska metod.

En maskulin *look*

En och annan köpglad shoppare kikar nyfiket in i den stängda frisersalongen där sju kvinnliga frisörer ivrigt väntar på att en manlig frisörtekniker i trettiofemårsåldern med sax och rakmaskin ska ta sig an ett hårbeklätt dockhuvud. Frisörteknikern bär svarta jeans och en vit åtsmitande t-shirt som framhäver den vältränade kroppen. På höften vilar ett svart läderhölster med sax, kam och hårklämmor. Håret runt den begynnande flinten är kortsnaggat. Han förklarar lite urskuldande att det är enklare att klippa frisyrhuvuden, eftersom mäns hår inte alltid växer på det sätt som de som utarbetat de maskulina frisyrer som han strax skall visa har utgått ifrån. Virvlar och upptäckter av dolda hårlösa partier på manliga modeller kan ställa till problem, berättar han, och beskriver skämtsamt hur han vid ett tidigare kurs-tillfälle råkat klippa fram en dold flint. De kvinnliga frisörerna skrattar gott.

Han tar sedan fram en rakmaskin, startar den och börjar målmedvetet kapa ned frisyrhuvudets halvlånga, mörkbruna och något spretiga hårsvall. Då och då avbryter han arbetet för att mer ingående instruera de kvinnliga frisörerna om hur maskinen skall vinklas och håret skall

klippas. De följer intresserat hans arbete och antecknar ibland något. Dockhåret delas in i olika sektorer och han beskriver detaljerat hur varje sektor skall klippas för att ge kunden ”det rätta manliga utseendet”. Sektorn närmast pannan är den som frisören kan leka lite med, den ska ge kunden ett personligt utseende. I övrigt bör frisyren klippas efter den mall som tagits fram av företaget som specialiserat sig på herrfrisyrer. ”Tänk på att göra raka kanter och klippa ned volymen”, poängterar han återkommande, ”annars kommer det att se feminint ut”. På mindre än en halvtimme förvandlas dockhuvudet med det spretiga hårsvallet till en välklippt, korthårig och ”maskulin” man. Frisörteknikern ler belåtet, slappnar av och lägger bort verktygen och de kvinnliga frisörerna går fram och beundrar resultatet. Nu är det dags för kursdeltagarna att prova. Det finns fyra herrfrisyrvarianter i kollektionen, men eftersom alla inte är lika gångbara räcker det om de lär sig tre. ”Aggressiv, tre millimeter på frihand hoppar vi över. Den går ändå inte hem i Sverige”, konstaterar frisörteknikern och ler. Alla kursdeltagarna klipper dock inte som den frisyren som visats. När övningen är klar skiljer två dockhuvuden ut sig från de andra som ser identiskt lika ut. Håret har behållits långt i nacken och en viss volym har klippts in på de två som avviker. ”Mina kunder vill ha lite längre hår, de gillar inte försäljarfrisyrer”, menar Lotta och Kicki nickar instämmande.

I situationen ovan skapas manlighet genom att frisyren som visas återkommande benämns ”maskulin” och ”manlig” och skiljs ut från andra sätt att klippa och forma håret som exkluderas och görs oman-

liga genom att betecknas som ”feminina”. Seriositeten understryks genom att frisyren presenteras av en manlig frisör som i klädsel, frisyren och sätt att tala, röra sig och gestikulera inte avviker nämnvärt från andra män som passerar på gatan utanför. Han tar plats i rummet och understryker det han säger med avmätta och kraftfulla armrörelser. Men även om ett visst maskulint utseende och skillnad mellan könen skapas och normaliseras på frisörkursen, och dessutom manifesteras genom frisörteknikerns eget kläd- och frisyryrval, så omkullkastas också den presenterade maskulinitetsdefinitionen. Med Lottas och Kickis avvikande klippning skapas volym, lugg ned mot ögonen och längd i nacken – just det som under visningen pekats ut som otänkbart och avskiljts som feminint. Och här skapas även klass och regionalitet. Den herrfrisyr som visats kopplas av de två kvinnliga frisörerna till män i vissa yrken och sociala positioner och parodieras som en tråkig och opersonlig ”försäljarfrisyr”. Lotta och Kickis handlingar visar – precis som frisörteknikerns kommentar om ”aggressivfrisyrer”, som med ett skratt och kommentaren ”inte går hem i Sverige” positionerades som amerikansk och för mycket ”macho” – att det samtidigt med skapandet och normeringen av en starkt könsopolariserad maskulinitetsdefinition också finns en rörelse och ett motstånd mot denna stereotypa och begränsande normalisering.

Bolagsstämman

Ett par hundra aktieägare, mest herrar i blazer, men också en och annan i mörk kostym, har infunnit sig i Berwaldhallen

för att delta i den årliga stämman för ett känt finansbolag vars styrelse består av enbart herrar i övre medelåldern. Inte så många kvinnor har sökt sig hit, de som är här är äldre och har kommit i sällskap med sina män. De unga männen är relativt få. Några unga kvinnor, utöver serveringspersonalen, syns inte till. På scenen står ett bord och bakom detta ser vi tre män, alla i kostym, ljusa skjortor och slips. I mitten sitter styrelseordföranden, känd från näringslivet och idrottsrörelsen. Han håller i stämman, vilket innebär att all makt flyter synlig genom hans händer. Ordföranden är den som ger ordet åt dem som talar, vare sig det gäller rapporter eller att ställa frågor. Han förkroppsligar makten och understryker detta med enkla och tunga rörelser. Armbågarna vilar mot bordet så att överkroppen bildar en pyramid. Ingen bär kostym på exakt samma vis, finansmannen har tagit intryck av modeväxlingar och pondusen understryks genom detaljer som visar på modemedvetenhet: det lite längre håret är moderätt bakåtstruket, han är solbränd och har en av årets färger på näsduken i bröstfickan. Kostymen är mörkare än vanligt och ränderna är också synliga på långt håll. Han talar långsamt och tydligt, som för att understryka tyngden och seriositeten i varje ord. Alldeles i början av stämman går ordet till Vd som ställer sig upp och börjar berätta om det gångna årets affärer. Med snabba tryckningar matar han fram en power point-presentation. Det är en ung man för att vara företagsledare, runt 40. Han har ljusbrunt, smålockigt hår, mörk kostym som sitter påfallande väl, kroppen är mycket spänstig. Skjortan är vit med

markerade smala blåa ränder. Slipsen är röd. Bolaget har gett åtta gånger bättre än genomsnittet, förkunnar Vd för den intresserade publiken. Under talet som pågår i 25 minuter går han fram och tillbaka och gestikulerar med armarna. Efteråt får Vd en varm applåd.

Stämningen under stämman är god, färgad av ett fint ekonomiskt resultat som fångas upp och förstärks av samspelet mellan den åldrade ordföranden och den unge Vd:n. Ordföranden är den som har gett makten åt Vd att sköta den praktiska ledningen av företaget. Klädseln förenar också de två, de är lite elegantare än vad som är brukligt bland företagsledare. Det finns en modeeffekt i deras framträdande som bryter lite mot den gråa osynlighet som är normen. Så överförs positioner mellan generationer av män med liknande gester, rörelsemönster och sätt att tala och uttrycka sig, iförda liknande – men inte helt identiska – kläder och frisyrrer. I det här fallet är detta inte ett förnekat tema: tvärtom. Det lyfts fram och understryks inför publiken. Lusten att synas och höras är påtaglig hos männen som framträder på podiet. Ålder och visdom iscensätts och allieras med ungdom och dådkraft när företagets ledning synliggörs för aktieägarna.

En självklar kombination av spänst, pondus och beslutskraft i uppträdandet kontrasterar påtagligt mot publiken, som är äldre, enklare klädd och fysiskt skröpligare. Det är en brokig blandning av kavajer i olika nyanser, få är egentligen finklädda. På så sätt utgör affärskostymen en materialisering av rangordningen mellan männen, de många småägarna skiljs

ut från staben av högre tjänstemän och ledare. Kvinnorna är fåtaliga och etiskt råder en väl synlig homogenitet, åtminstone med avseende på vilka som inte hittat hit. Klass, genus och etnicitet görs på en och samma gång när den västerländske, vite och äldre eller medelåldersmannen genom det omsorgsfullt elaborerade framförandet av maskulinitet, auktoritet, pålitlighet, vishet, virilitet, beslutskraft och social position framme på podiet normaliseras som den givne företagsledaren. Den eleganta stilen blir en del av finansbolagets persona, en artikulering av klass och det goda ekonomiska resultatet.

Snart kommer en fråga från en äldre man i brun kostym med lappar på ärmarna. Han låter kärv och bestämd: "Varför finns det inga kvinnor i styrelsen, varför saknas nomineringar?" Ordföranden bollar frågan till nomineringskommittén som företräds av en kostymklädd man i 60-årsåldern som inte behöver leta länge efter sitt svar. "Vi i nomineringskommittén tänker aldrig på kvinnor", säger han och river ner ett stort skratt i den väldiga salen. Det är stämmans replik och det tar en liten stund innan det blir ordning. Från nomineringskommittén kommer det vanliga svaret: att det finns så få kvinnor som vill ta posterna, det vill säga det är deras eget fel. Men här kan vi lämna stämman för några sammanfattande kommentarer.

Kläder, frisyrier, maskulinitet och makt

Medan majoriteten av män i publiken på stämmorna bär fritidskläder, inte sällan kavaj och slips, hör företagsledarna, genom att bära en hel och enhetlig kos-

tym, till en minoritet. De senaste femtio åren har kostymen gått tillbaka kraftigt till förmån för ledigare fritidskläder. Det innebär att de som hållit fast vid plagget tydligare än tidigare artikulerar både klass-tillhörighet och tradition. Slips, skjorta och frisyrier väljs inom ett smalt spektra av nyanser, där man håller sig till normen, men ändå försöker att inte se identiskt lika ut. Ålder markeras i kostymbruket genom att trender undviks, idealet är att se modern ut, men utan uppseendeväckande detaljer. Som modeforskare tolkar vi det som att kostymen och de likartade frisy-rerna fungerar som en uniform, inte bara att den "liknar" eller "påminner" om en uniform – den är verkligen en sådan. Genom sin diskursiva effekt, att sammanbinda dem som har den verkliga ekonomiska makten i företaget, utan att samtidigt helt avpersonifiera dem genom att göra dem identiskt lika, skiljer klädseln och frisyren ut männen i maktpositionerna i företaget både från kvinnliga anställda och från de manliga småägarna i kavaj och udda byxor eller andra fritidsplagg.

Kostymbruket på bolagsstämman är fullt av betydelser, det gör maskulinitet, men markerar också rangordningen och producerar och synliggör olika manliga positioner. I scenografin är det den äldre och yngre mannen i ledningen som lyfts fram mest, bägge i mörka kostymer, slips och ljus skjorta. Även andra män finns på podiet, men både klädsel och placering på scenen placerar dem längre ned i rangordningen. Detaljer i klädseln fungerar ofta som en tydlig anvisning, den utan ljus skjorta hör sällan till den inre kretsen. Ibland utmanas dock den manliga hegemo-

nin. Denna gång av en herre i brun kostym, fast han skrattas bort. Frågan som ställs, om avsaknaden av kvinnor i ledningen, visar att genusordningen inte är fast, utan befinner sig i rörelse. För sextio år sedan hade den förmodligen inte väckts. Skämtet som används för att desarmera den spelar på dubbelheten i den manliga hegemonin: skämtet gör det självklart att alla i ledningen är män och nuddar samtidigt vid den homosociala gemenskapens homoerotiska dimension; den manliga hänförelsen att umgås, beundra, beundras och bekräftas av andra män utan kvinnlig närvaro.⁵⁰

Den ekonomiska makten cirkulerar i en mängd olika kretslopp och skapas och säkerställs av en mängd diskurser, varav den ekonomiska journalistiken utgör en. Höga befattningshavare görs från och till synliga genom att framträda i olika välregisserade sammanhang. På bolagsstämman produceras och synliggörs ledarskapets genuskodning, betydelsen ligger både i de beslut som tas och de bilder som sprids i media av män i mörka kostymer och med ”klassiska” herrfrisyrer, enskilda eller i grupp. Som managementforskaren Eric Guthey påpekat, består ett storföretag av ett myller av aktiviteter, aktörer och diskurser som hålls samman av symboliska konstruktioner som logotyper och ett oklanderligt chefsporträtt av en man i kostym.⁵¹ Med vår metod har vi kunnat dekonstruera både uppbyggnaden av dessa bilder och de pågående och mer flyktiga iscensättningar av manlighet som visas upp på bolagsstämmor och i andra sociala sammanhang.

Sammanfattande kommentar

I artikeln har vi problematiserat genusvetenskapernas historiska avståndstagande och ointresse för mode och modeforskning och pekat på de vinster som ett närmande mellan dessa två discipliner skulle kunna ge. Vi har exemplifierat hur etnografi kan användas för att ”skriva kroppar i rörelse”, samtidigt som vi också visat att kostymen och frisyren inte enbart är fristående symboler för en redan etablerad och given ordning. Tvärtom, kropp, frisyr och kläder förenas i iscensättningarna till produktiva krafter som kämpar om kontrollen över situationen. Den etnografiska metod som vi presenterat lånar från såväl modeforskning, visuella studier, ritulforskning som kritisk och queerinspirerad mansforskning och kan därmed ge en mer dynamisk bild av kropp och mode än vad som är möjligt inom någon enskild tradition. Faktiskt vill vi hävda att modeforskarna underskattar kläderna och frisyrerna genom att de så sällan ser till att de faktiskt gör skillnad i praktiken. De är inte bara med och illustrerar och symboliserar, de producerar och gör något med situationen. Årets utmaning, påpekandet att bolaget saknar kvinnor i styrelsen – trots att det inte hör till någon så kallad manlig bransch – skrattas bort och här kan etnografen och vår metod visa hur detta handlar om långt mer än en välfunnen replik: terrängen har förberetts ända sedan mötet inleddes och ordföranden med fast röst svarade ja på frågan om han ville

leda förhandlingarna. Ja, faktiskt redan långt innan dess, hos modedesignern, tygtillverkaren, affären där kläderna inköptes, i frisör- och herrmodetidningar och på frisörutbildningar, kurser och frisersalonger där maskulina frisyrer skapas och klipptechniker lärs ut. I dessa sammanhang skapas de maskulina element, som genom att förenas i andra och mer flyktiga framträdanden möjliggör och underbygger de gränsdragningar och ritualiserade repetitioner där kopplingen män, maskulinitet och makt produceras, iscensätts, övas in och säkerställs. Det är därför som det är viktigt att ta sig an ämnet hur kläder, frisyrer, tal och gester används när manliga och kvinnliga kroppar görs, frammanas och normaliseras i sina lokala och tillfälliga sammanhang.

Modet upprätthåller en hierarkisk genusordning, bland annat genom att det uppfattas som något kvinnligt. Denna diskurs befäster dikotomiserande stereotyper som att män är mer seriösa och mindre ytliga. Här har vi erbjudit en annan bild. Herrmodet spelar roll i viktiga samhällsprocesser som i upprätthållandet av mäns dominans i de stora bolagens styrelser. Klädseln och frisyrer rymmer en mängd variationer som relaterar till makt och hierarkiskapande, men även till vilket slags ledarskap som skall produceras och signaleras.

Det perspektiv vi har utvecklat och här presenterat bygger på poststrukturalistisk diskursteorier som ställs mot observationsdata. Modeforskning är idag ännu oftast kvar i att studera enstaka plagg eller bilder av dessa och uppmärksammar inte sociala effekter, till exempel av att många människor har liknande eller kontrasterande kläder. Genom att lyfta fram modet som praktik har både genusvetenskapen och modevetenskapen kompletterats på en punkt som oftast varit en vit fläck av teoretiska och metodiska skäl.

Vidare menar vi att herrmodet inte enbart ska uppmärksammas för att det utgör ett led i reproduktionen av mäns fördelar gentemot kvinnor. Här argumenterar vi för en mer positiv syn på mode som njutning. Bilden av mannen som ointresserad av mode producerar en polarisering av män och kvinnor, varigenom såväl mäns upplevelser och användning av mode som herrmodets historia marginaliseras och förnekas. Här har vi pekat på vikten av nyansering och pläderat för forskning med andra infallsvinklar.

Ännu ett skäl att uppmärksamma mäns modepraktiker är att dessa inte bara utgör en zon för reproduktion av underordning. Herrmodet är också ett område där genusgörandets bräcklighet blir synligt. Genom att hantera saken på ett annat sätt än det förväntade kan, som frisörerna Lotta och Kicki visade, isärhållandet och den manliga auktoriteten och det manliga normalitetsskapandet utmanas. Kön definierande modepraktiker kräver uppmärksamhet för att upprätthållas, och blir därmed också en punkt där genus kan förnyas och omförhandlas till nya former.

Noter

- 1 Projektet som löpte under 2003-2006 finansierades av Vetenskapsrådet. Företagsekonomen Maria Tullberg är den tredje forskaren i projektet och har tillsammans med Magnus Mörck observerat bolagsstämmor.
- 2 Christopher Breward: *The Hidden Consumer. Masculinity, Fashion and City Life 1860-1914*. Open University Press 1999, Tim Edwards: *Men in The Mirror. Men's Fashion, Masculinity and Consumer Society*, Cassell 1997, Joanne Entwistle: *The Fashioned Body. Dress and Modern Social Theory*, Polity Press 2000, Elisabeth Wilson: *Adorned in Dreams. Fashion and Modernity*, I. B. Tauris, (1985) 2003.
- 3 Att flytta mansforskningens fokus från män och istället utgå från maskulinitet, dvs de egenskaper, positioner och handlingar som förstås och betecknas som manliga eller maskulina, och byta namn till "maskulinitetsforskning", kan ses som en lösning på den kritik som riktas mot mansforskningen för att den genom ett ensidigt fokus på män både riskerar att osynliggöra kvinnors praktiker och att ytterligare befästa och naturalisera kopplingen män och maskulinitet och därmed också stabilisera könsdikotomin. Se t ex Marie Nordberg: "'Kvinnlig maskulinitet' och 'Manlig femininitet'. En möjlighet att överskrida könsdikotomin?", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1-2, 2004, s. 47-65. Namnet på den nya tidskriften *Norma (Nordisk tidskrift för maskulinitetsstudier)* utgör tillsammans med de genusvetenskapliga maskulinitetskurser som nu presenteras på universitetens hemsidor exempel på denna perspektivförskjutning och på mansforskningens pågående namnbyte.
- 4 I vår användning av performance-begreppet länkar vi samman två inriktningar, dels nyare antropologiska och teaterinriktade performance-studier och dels Judith Butlers tankar om performance och performativitet. Se Judith Butler: *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge 2006 och Richard Schechner: *Performance Studies. An Introduction*, Routledge 2002 samt *Performance Theory*, 2003.
- 5 Dick Hebdige: *Subculture. The Meaning of Style*, Routledge 1988, Maja Jacobson: *Gör kläderna mannen? Om maskulinitet och femininitet i unga mäns bruk av kläder, smycken och dofter*, Carlsson 1998, Thomas Johansson: *Den skulpterade kroppen. Gymkultur, friskvård och estetik*, Carlsson 1998, Frank Mort: *Cultures of Consumption. Masculinities and Social Space in Late Twentieth-Century Britain*, Routledge 1996, Sean Nixon: *Hard Looks. Masculinities, Spectatorship and Contemporary Consumption*, UCL Press 1996, Birgitta Svensson: *Tatuering. Ett sinnligt äventyr*, Nordiska Museet 1998.
- 6 Magnus Mörck & Maria Tullberg: *En Catwalk för direktörer. Bolagsstämman - en performativ performance av maskuliniteter*, Centrum för konsumentvetenskap, Rapport 2004:02a, Marie Nordberg: *Det hänger på håret. Maskulinitet, femininitet, makt, mode och konsumtion*, Centrum för konsumentvetenskap, Rapport 2004:02c, se också *Kulturella Perspektiv*, nr. 3, 2005.
- 7 Simone de Beauvoir: *Det andra könet*, Nordstedts 2006, Germaine Greer: *Den kvinnliga enucken*, Pan Pocket 1999, Mary Wollstonecraft: *Till försvar av kvinnans rättigheter*, Ordfront 1999.
- 8 Wollstonecraft, 1999, de Beauvoir, 2006, Greer, 1999, Ulrike Prokop: *Kvinnors livssammanhang. Begränsade strategier och omåttliga önskningar*, Rabén & Sjögren 1981.
- 9 Erving Goffman: *The Presentation of Self in Everyday Life*. Anchor Books 1959, Joan Rivière: "Womanliness as a Masquerade", *The Body*, Tiffany Atkinson (red.), Macmillan 2005, s. 110-114.
- 10 Prokop, 1981.
- 11 För en kritisk diskussion om detta, se Catrin Andersson: "Om queer femininitet och iscensättandet av kön", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 2-3, 2006, s. 20-28. Rörande manlig objektivering se Susan Faludi: *Ställd. Förräderiet mot mannen*, Ordfront 2001.
- 12 R.W. Connell: *Gender & Power*, Polity

- Press 1987, s. 183 ff.
- 13 Lena Martinsson: "Är lesbiska snåla? Queerperspektiv på ekonomiska beteenden", *Queersverige*, Don Kulick (red.), Natur och Kultur 2005.
 - 14 Jfr Andersson, 2006.
 - 15 Nancy Etcoff: *Survival of the Prettiest: The Science of Beauty*, Doubleday 1999, Camille Paglia: *Vamps & Tramps*, Vintage Books 1994.
 - 16 Nina Björk: *Sireners sång. Tankar om modernitet och kön*, Wahlström & Widstrand 1999, Hillevi Ganetz: "Butiken, hemmet och kvinnligheten som maskerad. Drivkrafter och platser för kvinnligt stilskapande", *Unga stilar och uttrycksformer*, Johan Fornäs (red.), B. Östlings bokförlag Symposion 1992, Angela McRobbie: "Bridging the Gap. Feminism, Fashion and Consumption", *Feminist Review*, vol. 55, 1997, s. 73-89, Wilson, 1985.
 - 17 Angela McRobbie: *In the Culture Society. Art, Fashion and Popular Music*, Routledge 1999.
 - 18 Tim Edwards: *Cultures of Masculinities*, Routledge 2006.
 - 19 Breward, 1999, Edwards, 1997, Mort, 1996, Nixon, 1996.
 - 20 Faludi, 2001, Magnus Mörck & Magdalena Petersson: "Hunks of Hisingen". Paper framlagt på mansforskningskonferensen "Experiences of Men, Bodies and Masculinity", Åbo 2006.
 - 21 Se t ex Andersson, 2006; Mörck & Petersson, 2006.
 - 22 Marian Salzman, Ira Matathia & Ann O'Reilly: *The Future of Men*, Palgrave Macmillan 2005.
 - 23 R.W. Connell: *Masculinities*, Polity Press 1995.
 - 24 Se t ex Øystein Holter (red.): *Män i rörelse*, Gidlunds 2007.
 - 25 Marie Nordberg (kommande).
 - 26 R. W. Connell & James W. Messerschmidt: "Hegemonic Masculinity. Rethinking the Concept", *Gender & Society*, Vol. 19, No. 6, 2005, s. 829-859. För en fördjupad kritik och diskussion rörande Connells maskulinitets- och globaliseringsmodell, se vår kommande artikel i *Norma*, nr. 1 2008.
 - 27 Breward, 1999.
 - 28 Breward, 1999, Diana Crane: *Fashion and Social Agendas. Class, Gender, and Identity in Clothing*, University of Chicago Press 2000.
 - 29 Breward, 1999.
 - 30 Marie Nordberg: "Real men and queer men - constructing and consuming masculinity, heterosexuals and homosexuals in media shows". Paper framlagt på konferensen Crossroads, Istanbul, 2006.
 - 31 Nordberg, 2004, *Kulturella Perspektiv*, nr. 3, 2005.
 - 32 Se t ex Breward, 1999, Edwards, 1997, Madelein Hurd, Tom Olsson & Lisa Öberg (red.): *Klädd identitet. Historiska studier av kropp och kläder*, Carlssons, 2005, Mort, 1996, Bo Nilsson (red.): *Påklädd, uppklädd, avklädd. Om kläder, kropp och identitet*, Norstedts, 2005. Nixon, 1996.
 - 33 Se t ex Banner, 1984, Entwistle, 2000, Wilson, 1985.
 - 34 *Genus*, nr. 4, 2005.
 - 35 T ex Andrea Cornwall & Nancy Lindisfarne: *Dislocating Masculinity. Comparative Ethnographies*, Routledge 1994, Connell, 1995, Kimmel, 1996.
 - 36 Marie Nordberg: "Det viktiga är en manlig touche. Maskulinitet som konsumtionsvara i frisörbranschen", *Kulturella Perspektiv*, nr. 3, 2005, s. 7-17.
 - 37 Susanne Andersson: *Ordande praktiker. En studie av status, homosocialitet och maskuliniteter utifrån två närpolisorganisationer*, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet 2003, David L. Collinson & Jeff Hearn (red.): *Men as Managers, Managers as Men. Critical Perspectives on Men, Masculinities and Managements*, Sage 1996, Connell, 1995, Michael Kimmel: *Manhood in America. A Cultural History*, The Free Press 1996, Stephen M. Whitehead: *Men and Masculinities. Key Themes and New Directions*, Sage 2002.
 - 38 Mary Spillane: *Branding Yourself. How to Look, Sound and Behave Your Way to Success*, Pan Books 2000.
 - 39 Thorstein Veblen: *Theory of The Leisure Class*, New York 1899.
 - 40 Pierre Bourdieu: *Den manliga dominansen*, Daidalos 1999.

- 41 Connell, 1995.
- 42 Kimmel, 1996, Connell, 1995, Michael Roper: "Seduction and Succession. Circuits of Homosocial Desire in Management", David L. Collinson & Jeff Hearn (red.), Sage 1996, Gerd Lindgren: "Broderskaps logik", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1996, Vol. 17, nr 1, s. 4-14, Eve Kosofsky Sedgwick: *Between Men. English Literature and Male Homosocial Desire*, Columbia University Press 1985.
- 43 Henning Bech: *When Men Meet. Homosexuality and Modernity*, Polity Press 1997.
- 44 Philomena Essed: "Rasism och preferens för sammahet. Om kulturell kloning i vardagslivet", *Rasism i Europa. Kontinuitet och förändring*, Katarina Mattson & Ingemar Lindberg, Agora 2004.
- 45 Ingeborg Svensson: "Maskulinitet som behag och begär. Om läderbögars självpresentation", *Lust, lidelse och längtan. Kulturella perspektiv på sexualitet*, Lena Gerholm (red.), Natur och Kultur 2002, s.74-97.
- 46 Jennifer Craik: *Uniforms Exposed. From Conformity to Transgression*, Berg 2005, Tiina Rosenberg: Queerfeministisk agenda, Atlas 2002.
- 47 Jfr Ulf Hannerz: *Flera fält i ett. Socialantropologer om translokala fältstudier*, Carlsson 2001.
- 48 Se t ex Fanny Ambjörnsson: *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Ordfront 2004, Rickard Jonsson: *Blatte betyder kompis*, Ordfront 2007.
- 49 Marita Sturken & Lisa Cartwright: *Practices of Looking. An Introduction to Visual Culture*, Oxford University Press, 2001.
- 50 Lindgren, 1996, Anna Wahl: *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön*, Studentlitteratur, 2001.
- 51 Eric Guthey & Brad Jackson: "CEO Portraits and the Authenticity Paradox", *Journal of Management Studies*, nr. 42 juli, 2005.

Nyckelord

Maskulinitet, genus, heteronormativitet, mode, frisyrrer, kostym, bolagsstämmor, performance, performativitet, homosocialitet, etnografi, poststrukturalism

Keywords

Masculinity, gender, heteronormativity, fashion, hairstyles, suits, management, performance, performativity, homosociality, ethnography, poststructuralism

Summary

Fashion is a topic that deserves to be taken seriously, and our contribution sets out to explore the vitalizing possibilities of combining critical men's studies/gender studies and queer with new impulses in fashion, consumer and visual studies, not only in terms of theory, but also in terms of grounding this work empirically in new ethnography. Through ethnographical observation we have followed masculinity being groomed and performed through different aesthetical practices, in particular we have focused on the pleasure culture of the hair studio and the business suit in the context of annual meetings. Our approach seeks to span the large scale move-

ments of the fashion system and local practices. We discuss the problematic relationship between feminism and fashion studies and argue that RW Connell's hugely successful conceptualisation of hegemonic masculinity prevents a more dynamic and differentiated understanding of competing masculinities, performed through varying, although largely unacknowledged aesthetic practices – a neglected field of study we think is highly promising. On the other hand, we also suggest that fashion studies today suffers from limitations that could be overcome by taking seriously the challenge of the new conceptualisations of gender and sexuality, not as given macro systems or discourses, but in butlerian terms as ongoing embodied iterations. It is a curious paradox that fashion studies often seems marginalise itself, making clothes and hair simply mirror other cultural and social entities, not as important discursive forces in themselves. We call for more traffic between gender – and fashion studies, in terms of theory, but without neglecting the necessity to ground with careful ethnographic work in "writing bodies in movement".

Magnus Mörck & Marie Nordberg

Centrum för konsumtionsvetenskap, Göteborgs universitet

Box 600

405 30 Göteborg

email: Marie.Nordberg@kau.se

Magnus.Morck@cfk.gu.se